

- читань, присвячених пам'яті Д.П. Пойди: зб. наук. пр. / відп. ред. В.В. Іваненко. — Д.: ПФ Стандарт-Сервіс, 2012. — С. 121–133.
53. Штейман Ф. Отступление от Одессы (январь 1920 г.) / Ф. Штейман // Архив русской революции: в 22 т. — И.: Терра». Политиздат, 1991. — Т. 2. — С. 88.
54. Бобылева С.И. Живи и помни... История менонитских колоний Екатеринославщины: монография / под ред. С.И. Бобылевой. — Д.: Оксамит-Теке, 2006. — С. 280.
55. Роберт Корн. — Augsburg: WaldevarWeberKerlag, 2008. — С. 38.
56. ЦДАИОИУю. — Ф. 413, оп.1, д. 130, арк. 122 зв.
57. Рихард Х. Вальт. Обломки всемирной истории. Российские немцы между Сталиным и Гитлером / Рихард Х. Вальт. — Эссен, 1994. — С. 106.
58. Бобылева С.И. Трагические события в менонитских колониях в годы гражданской войны / С.И. Бобылева // Молочная — 2004: Меноніти і їх сусіди: Запоріжжя, 2–5 червня 2004 р. — Запоріжжя, 2004. — С. 28.
59. Булдаков И.П. Красная смута. Природа и последствия революционного насилия / И.П. Булдаков. — М., 1997. — С. 237.
60. Данилов И. Воспоминания о моей подневольной службе у большевиков / И. Данилов // Архив русской революции: В 22 т. — М., 1993. — Т. 15–16. — С. 1814.

Лілія Питльована

РЕВОЛЮЦІЇ В РОСІЇ 1917 РОКУ В РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ АМЕРИКАНСЬКОГО КАРИКАТУРИСТА Д.Н. ДАРЛІНГА

Перша світова війна, крах монархій, постановня нових державних утворень, перспективи нового, не схожого на старий, світу, знаходили своє відображення у свідомості сучасників, на шпальтах періодичних видань, у пропаганді, графіці, образотворчому мистецтві, літературі тощо.

Особливої актуальності набували карикатури, які подавали влучні, короткі, сповнені символізму і метафор, соціальні і політичні коментарі до подій. Апелюючи до масового читача, художники-карикатуристи спонукали його мислити образно, але критично, і намагалися донести до нього не лише суть події чи ситуації, а й певну її оцінку.

Безвідносно до того, чи задумувалися вони їх творцями як такі, чи ні, карикатури цього часу мали також і пропагандистське наповнення, підштовхуючи читачів до «потрібного» сприйняття фактів. Вони не лише репрезентували авторське уявлення, а й конструювали його в широкого кола читачів.

Логіка американської вербальної і візуальної рефлексії (у даному випадку — карикатури) щодо революційних подій у Росії була напряму пов'язана зі загальним перебігом подій в обох країнах, їх зовнішньополітичними інтересами, з тим, який вплив вони матимуть на подальший хід війни, наблизять чи віддалять її закінчення. На сприйняття американцями революцій 1917 р. в Росії тісно наклалися особливості ставлення суспільства до проблеми вступу США у Першу світову війну. Корелювалася оцінка російських революцій 1917 р. і з загальними традиціями політичного та соціокультурного розвитку Сполучених Штатів.

Власна революційна спадщина мала домінуючий вплив на американське сприйняття революційних процесів загалом. Основні тенденції базувалися або на поглядах Джона Адамса, який остерігався руйнівного потенціалу революцій, які, пройшовши точку неповернення, ведуть до анархії та свавілля; або виходячи з поглядів Томаса Джеферсона, який вважав революції очищаючим горнилом суспільства. Втім обидва підходи передбачали оцінку революції з огляду на її конституційну фазу та перспективи подальшого прогресивного розвитку країни [1, с. 626–627].

Уявлення про відмінності у суспільному устрої і формі правління США та Росії були дуже стійкими і проєктувалися на процес взаємосприйняття націй одна одною. Стереотипи суспільної свідомості та державної ідеології створили сталий образ царської Росії, і від нього важко було абстрагуватися навіть після скинення самодержавства. Навіть попри те, що США вступили у війну у квітні 1917 р. на стороні Антанти, а отже, і Росії, вони все-таки позиціонували себе по відношенню до неї як до «іншого». Росія була «своєю» у дипломатичному відношенні, але «чужою» з соціокультурної точки зору. Ще з ранньомодерних часів ставлення країн Заходу до Російської монархії формувалося у пошуках концепту, протилежного ідеалізованій свободі Заходу, і артикулювалося у таких бінарних опозиціях як «обмежена влада проти необмеженої», «приватна власність проти громадської» і «свобода проти рабства». Національна свідомість американців мала

чітко структуровану ієрархію політичних цінностей, і однією із найважливіших з них була демократія. Рівність і свобода від станових обмежень і привілеїв, народне представництво апріорно розцінювалися як іманентні американській нації, а монархічне правління як «чуже» і «вороже».

Події 1905–1907 рр. започаткували у США тривалі дискурси щодо природи російської революції та шляхів розвитку Росії. Переважаючим був консервативно-песимістичний дискурс з характерним для нього орієнталістським баченням процесів. У ньому революція поставала як знеособлений, стихійний та ірраціональний рух народних мас, загінтованих групою революціонерів, які пропагують анархізм на фоні кількох вирваних з контексту західних ідей. Демонізація образу російської монархії посилилася після «Кривавої неділі» 1905 р., вона почала асоціюватися з середньовічною жорстокістю і варварством. Чимало посприяла негативному іміджу Росії у США і російсько-японська війна 1904–1905 рр. Водночас почалося конструювання романтичного образу російського народу, який повстав проти гніту темряви, неволі і безправ'я. Такі ж тенденції домінували під час лютневої революції 1917 р., але під час жовтневої вони змінилися хвилиною розчарування і нової демонізації. [2, с. 646–652, 659–660, 681, 734–735, 764; 3, с. 69–72].

Отже, ставлення США до Росії під час Першої світової війни і репрезентацію цього ставлення у політичній карикатурі важливо розглядати як у контексті політичних подій, так і у межах загальної національної ідентичності, домінуючих стереотипів сприйняття та американського дискурсу «Інших». Система американських культурних та політичних цінностей визначала як кут спостереження за революціями в Європі, так і їх оцінку.

Для дослідження нами були обрані карикатури 1917 — 1918 років відомого американського карикатуриста і громадського діяча, двічі лауреата Пулітцерівської премії (1923 та 1942 років), Джея Норвуда Дарлінга (Jay Norwood Darling) (1876–1962).

Д. Н. Дарлінг народився у віддаленому і глухому містечку Норвуд (штат Мічиган) у родині шкільного вчителя, який потім став методистським священиком. З 1886 р. сім'я проживала в Айові. Джей з дитячих років виявляв хист до малювання, однак очікувати особливої підтримки з боку близьких не доводилося. Родина сповідувала строги

пуританські традиції, і малювання розцінювалося нею лише як марнування часу, а художники, за спогадами самого Д.Н. Дарлінга, прирівнювалися до безбожників, які грають карти, гають час на танці і вживають алкоголь [4, р. 1, 7].

Дарлінг вивчав біологічні науки (life sciences) у Yankton College у Південній Дакоті та Beloit College у Вісконсині, розраховуючи стати медиком. Вибір також відповідав його іншому великому захопленню — дослідженню і збереженню живої природи. У подальшому Дарлінг став відомим завдяки своїй участі у роботі по створенню природних заповідників, пропагуючи відповідні ідеї у карикатурах, а також як ініціатор програми «Федеральна качина марка» (серія непоштових марок з художнім оформленням, які водночас слугували мисливськими квитками). Однак під час навчання Д. Дарлінг найбільше проявив себе як редактор університетського щорічника. Він мав можливість відточувати гостроту свого олівця, ілюструючи публіковані матеріали. Джей публікував карикатури і дружні шаржі з смішними, а часом в'їдливими підписами, на всіх своїх друзів, колег, викладачів, професорів, у тому числі на президента коледжу, що часто сприймалося дуже неоднозначно. Саме тоді він почав підписувати свої роботи скороченим ім'ям Дінг (D'ing — скорочений варіант прізвища (D [arl] ing)) [5, р. 21–22].

Після закінчення коледжу розпочалася більш як сорокарічна кар'єра Дарлінга як журналіста і карикатуриста, за яку він створив понад 17 тисяч карикатур. Причому Д. Дарлінг впродовж довшого часу не полишав думки про медичну кар'єру і роботу журналіста розглядав лише як спосіб заробляння грошей задля створення заощаджень на майбутнє навчання. Після короткого досвіду роботи репортером у газеті «Sioux City Tribune», він влаштувався у «Sioux City Journal» (Айова). Там він відзначився публікацією серії карикатур на відомих громадян міста, які мали великий успіх серед читачів. У подальшому Дінг Дарлінг працював карикатуристом у таких виданнях як «Des Moines Capital», «Des Moines Register», «Des Moines Leader» і згодом змирився з тим, що лікарем йому вже не стати. Період роботи у «New York Globe» (1911–1913) був одним із найважчих у кар'єрі художника — він був позбавлений тої свободи творчості, яку він мав у Айові, а також з огляду на особисті обставини [6, р. 23, 28, 32–33, 37, 49–50]. Повернувшись у м. Де-Мойн, де він почувався комфортніше і емоційно, і фізично, Дарлінг отримував численні і дуже привабливі

запрошення приєднатися до найбільших газет США. Але лише 1916 р. він погодився на десятирічний контракт з «New York Herald Tribune» і «Herald Tribune Syndicate», який мав право публікувати його карикатури у більш як 140 виданнях Сполучених Штатів, що значно розширювало його читацьку аудиторію. Обов'язковою умовою Дарлінга завжди була можливість самому вибирати тему і зміст карикатури і відображати події відповідно до власного розуміння і переконань. Варто зазначити, що він був переконаними республіканцем, великим прихильником ідей та політики Т. Рузвельта. У «New York Herald Tribune» Дарлінг працював до завершення Першої світової війни [7, р. 44, 58, 60, 62, 99–101].

Аналізовані нами карикатури взяті з альманаху «Тузи і королі», де були зібрані окремі роботи Д. Дарлінга, присвячені США та іншим воюючим країнам. Вже у коротенькій анотації збірника було задеклароване особисте ставлення автора та позицію «Des Moines Register» щодо вступу США у війну: роки нейтралітету були названі часом «сліпого та егоїстичного пацифізму». За задумом редакції, карикатури до альманаху були підібрані так, щоби відобразити всі сумніви, суперечки та емоції американської нації щодо подій Першої світової війни [8].

До свого вступу у війну у квітні 1917 р. Сполучені Штати Америки проводили політику нейтралітету. На початку війни віддаленість від основних театрів воєнних дій, брак власних озброєнь і ізоляціоністські настрої політикуму і суспільства робили шанси на вступ США у конфлікт нереалістичними. Президент В. Вілсон кілька разів пропонував воюючим сторонам американське посередництво у врегулюванні конфлікту, однак щоразу воно відкидалося.

Карикатура березня 1917 р. відображає згубність політики нейтралітету. На думку Д. Дарлінга, неучасть у війні загрожує США тим, що вони назавжди залишаться на маргінесі світової політики. Вихор подій, що тягнеться за земною кулею, що нестримно мчить своєю орбітою, демонструє масштабність конфлікту. Люди, трони, царі і корони летять у прірву. США представлені постаттю В. Вілсона, який намагається вгнатися за часом і ввійти в історію нарівні з іншими великими державами. Обставини і так зачіпають інтереси США: внизу малюнка бачимо розламаний навпіл корабель під американським прапором — жертву німецької підводної війни. Що зробили у відповідь Сполучені Штати? Наразі відповіли лише словами, які зграями

паперів розлітаються навкруги президента. Однак Вілсон зображений на крилатому Пегасі, який, згідно давньогрецької міфології, літає зі швидкістю вітру, що вселяє надію, що Америка все ж не упустить свого шансу стати провідним членом світової спільноти.

*Рис. 1. The difficulty of keeping pace with events
(Важко встигати за подіями). 23.03.1917.*

Втім нейтралітет США не означав, що їм байдуже щодо того, хто переможе у війні. Більшості поразка Німеччини видавалася бажанішою як з огляду на довоєнні американо-німецькі непорозуміння, так і перспективи повоєнних економічних і торгових відносин з Європою [9, с. 326–333]. Перебіг війни до початку 1917 р., у тому числі оголошена Німеччиною необмежена підводна війна в Атлантиці, підштовхував США до вступу у війну.

Окремі дії та рішення країн Антанти теж змушували Вашингтон втрутитися у конфлікт, розуміючи, що в інший спосіб вплинути на несприятливі для себе обставини не вдасться. Зокрема, йдеться про рішення Паризької міжсоюзницької економічної конференції, яка тривала 14–17 червня 1916 р. за участю Великої Британії, Франції, Італії, Японії та Росії. Схвалений на ній пакт про санкції щодо країн Четверного союзу, і в першу чергу Німеччини, мав на меті ізолювати їх економічно. Причому промислові і торгівельні обмеження мали

тривати як у воєнний період, так і в час повоєнної реконструкції [10, р. 846]. Такі рішення ставили під загрозу економіку Німеччини та її союзників, а це зовсім не відповідало інтересам США, які розраховували на активне співробітництво з ними після війни. То ж пакт створював потенційну загрозу майбутніх непорозумінь між США та союзниками по Антанті у процесі врегулювання повоєнного порядку в Європі [11, р. 372–374]. Не вдовольняли перспективи повоєнного економічного занепаду Німеччини й Росію, яка значною мірою була залежна від імпорту німецьких товарів, особливо промислового обладнання.

На час лютневого перевороту в Петрограді вибудовування відносин з Росією не було пріоритетом зовнішньої політики США. Починаючи з 1913 р., двосторонні відносини перебували в глухому куті після того, як Сполучені Штати відмовилися продовжити дію російсько-американського торгового договору в зв'язку з небажанням царського уряду визнавати права американських євреїв (йшлося про їх право на в'їзд і ділову активність у Росії нарівні з усіма громадянами США).

У середовищі американського президента не було жодної людини, яка могла б надати йому компетентну інформацію чи пораду щодо Росії. У структурі Державного департаменту не було відомства, яке займалося б Росією, а система американських дипломатичних представництв у Російській імперії була слабо розвиненою. Загалом весь період з лютого по листопад 1917 р. був часом, коли Білий дім намагався розібратися у внутріполітичній ситуації в Росії й визначитися зі своїм ставленням до неї. [12, с. 53–54, 59–60].

Становище Росії всередині Антанти вже від початку війни було неоднозначним. Відомий ізраїльський воєнний історик Є. Валлах класифікує цей союз як коаліцію лише формально рівних партнерів. Тісне співробітництво і консультації Франції та Великої Британії ніколи в такій же мірі не поширювалися на Росію. Царський уряд усвідомлював це і змирився з таким становищем [13, р. 2].

На момент ліквідації царизму авторитет Росії як партнера по коаліції значно знизився у зв'язку з численними поразками на фронтах, за винятком успіхів у Східній Галичині, та зменшенням військового потенціалу. Вона входила до числа країн, чий зусилля до перемоги, невпинно вели її до остаточного краху. На відміну від Австро-Угорщини та Італії, які теж були виснажені, становище Росії ускладнювалося величезною довжиною західного кордону, де вона зазнавала

атак набагато більш ефективної німецької армії, а також стратегічною ізольованістю від союзників, що унеможливлювала ефективну воєнну й економічну допомогу російській армії.

Царський режим ускладнював становище Росії і своєю незбалансованою економічною і податковою політикою, зокрема, запровадженням заборони на торгівлю спиртними напоями, дохід від якої становив значну частину бюджету. Водночас уряд відмовився, як це зробив Д. Ллойд Джордж у Британії, збільшити оподаткування прибутків найбільш заможних верств населення, натомість для поповнення скарбниці вдавався до нових позик і емісії грошової маси. Все це призвело до надмірної інфляції, яка при хронічному браку продовольства спричиняла одну хвилю страйків у країні за іншою. Тож вже на початок 1917 р. Росія мала лише кілька невтішних перспектив: програш у війні і революція у країні, яка обіцяла бути значно масштабнішою за своїми наслідками, ніж у 1905 р. [14, р. 263–265].

Вступ США у війну відбувся вже після лютневої революції 1917 р. До певної міри вона навіть полегшила його. Нова влада у Росії віталася ліберальними колами як Європи, так і Америки, союзники раділи, що відтепер у їх рядах не буде країни з антидемократичним режимом, який був відвертим дисонансом із задекларованими державами цілями війни. Американський президент тепер міг використовувати пропагандистське гасло про визвольну війну демократичних країн проти німецького, австрійського та османського деспотизму, про справедливий характер воєнних дій і майбутнього миру. За словами держсекретаря США Р. Лансинга, лютнева революція зняла єдине заперечення проти твердження, що європейська війна є війною демократії проти абсолютизму, і що єдина надія на міцний мир між націями залежить від встановлення демократичних інститутів у всьому світі [15].

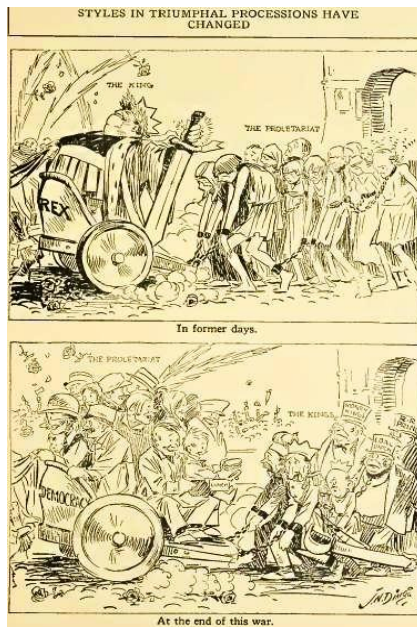
Президент В. Вілсон мав дещо романтизоване уявлення про факт скинення царизму. У зверненні до обох палат Конгресу США з приводу оголошення війни Німеччині він заявив, що жажлива автократія, яка віддавна була основою політичної структури Росії, ні за своїм характером, ні за цілями, ні за походженням ніколи не була російською. Тепер, після скинення самодержавства, великодушний російський народ у всій своїй величності і могутності приєднається до тих, хто бореться за свободу, мир і справедливість у всьому світі [16].

Захоплення фактом скинення царизму, очікування торжества демократії і справедливості бачимо на карикатурі Д. Дарлінга, яка

відображає уявлення про нові шляхи розвитку людства (рис. 2). Учасники тріумфальної процесії на кшталт давньоримської міняються місцями. Раніше у ролі тріумфатора виступав цар, його супроводжували натовпи знедолених, закованих у кайдани пролетарів. На кінець війни у круглій колісниці тріумфатора опинився народ, підпорядкувавши собі не лише монархів, а й інших гнобителів: грошових магнатів, вугільних баронів та залізничних королів. Таким чином, революції як такі сприймаються як позитивний факт, і йдеться не лише про зміну форми державного правління, а й про докорінну реформацію існуючих суспільств.

Карикатурист закликає не лише вітати революцію в Росії, а й взяти її за зразок при поваленні недемократичних режимів у Європі. На рис. 3 переляканий Вільгельм II намагається відтягнути представників німецького народу від спостерегання за тим, як росіяни наводять лад у власному домі, копняком викидаючи за поріг царат.

Рис. 2. Styles in triumphal processions have changed (Манера тріумфальних процесій змінилася). 1917

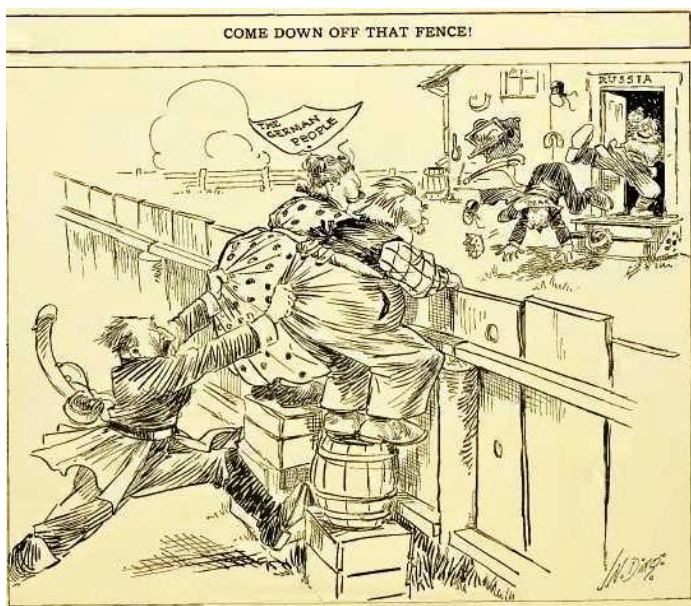

Рис. 3. *Come off that fence!* (Облиште цей паркан!). 21.03.1917.

Маючи такі очікування, 4 квітня 1917 р. Сполучені Штати стали першою країною, яка визнала Тимчасовий уряд на дипломатичному рівні. Посол США у Петрограді Девід Френсіс (David Francis) (1850–1927) зауважував у своїх спогадах, що це визнання мало великий вплив на вступ США у війну, оскільки давало шанс очікувати схвального ставлення американської громадської думки, яка цілком відкидала можливість військового союзу з царською монархією. Визнання впродовж наступних двох діб уряду князя Г. Є. Львова урядами Великої Британії, Франції та Італії було, безсумнівно, великою моральною підтримкою нової влади [17, р. 94–95].

Тим не менше, багато американських професійних істориків, особливо повоєнного періоду, відрізнялися критичним підходом до зовнішньої політики США [18, с. 149]. Вони вважали, що політика останніх щодо Росії як під час Першої світової війни, так і у перші десятиліття більшовицького режиму, була дуже недалекоюглядною і непродуктивною через абсолютну некомпетентність американських політиків і можновладців у російському питанні. Зокрема, один з найвідоміших дослідників російсько-американських відносин Джордж

Кеннан (1904–2005) у своїй знаменитій книзі «Росія виходить з війни» (1956) серед численних дорікань американській адміністрації особливо акцентував на її недостатній підтримці Тимчасового уряду в Росії [19, р. 12–13].

Очевидно, що від Тимчасового уряду США та країни Антанти очікували, перш за все, продовження дотримання союзницьких зобов'язань. У період двовладдя у Росії (березень — липень 1917 р.) проблема припинення війни стала однією з ключових як для Тимчасового уряду, так і для Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів. Вже у квітні міністр закордонних справ П. М. Мілюков офіційно заявив, що Росія продовжуватиме війну і виконуватиме свої зобов'язання перед союзниками. Анексіоністська складова цієї зовнішньополітичної програми спровокувала її жорстку критику, особливо з боку тодішнього міністра юстиції О. Ф. Керенського, що врешті призвело до кризи Тимчасового уряду. Цікаво, що Петрограда загалом підтримувала наміри уряду, наполягаючи лише, що майбутній мир має бути без анексій.

Таким чином, всі провідні партії, представлені в уряді і Раді, за винятком більшовиків, виступали за продовження війни до переможного кінця. Ця позиція відображала і настрої населення. Всупереч поширеній думці, що лютнева революція була викликана втомою від війни, в країні панували серйозні антинімецькі настрої. Передовсім, до повалення царського режиму призвело переконання, що він нездатний довести війну до переможного завершення, прагне сепаратного миру і навіть видає секрети ворогові. Питання було настільки дражливе, що більшовики в цей час з великою обережністю публічно висловлювали свої погляди щодо необхідності негайного миру. Своє ставлення до цієї ідеї солдати Петроградського гарнізону продемонстрували під час виборів депутатів до Виконкому 8 квітня 1917 р., не надавши більшовикам жодного мандата [20, р. 96]

Перебіг подій у Росії після скинення царизму свідчив про наростання все більшого політичного хаосу в країні. Союзниками важко було зрозуміти особливості внутрішньої ситуації у Росії, тим не менше було очевидно, що надіям на близьку перемогу не судилося збутися. Внутрішні чвари не дозволяли повністю зосередитися на справах армії та фронту і перешкоджали російському «мужику» належним чином виконувати свою частину роботи на шляху до перемоги (рис. 4).

Рис. 4. *A bad time to be taken with a stomach ache*
(У недобру годину скрутило шлунок). 08.05.1917.

бов'язання. Надання кредитів новій владі було обумовлено саме такою вимогою. Страхи союзників підігрівалися перенесенням термінів червеного наступу російської армії (наступу Керенського) з весни на кінець червня і його подальшим провалом. Також країни Антанти, в тому числі Японія, боялися приходу до влади у Росії германофільської політичної сили, яка зможе домовитися про перемир'я з Німеччиною. Починаючи з весни 1917 р., активно поширювалися чутки про намір союзників спонукати Японію захопити російське Приамур'я та Забайкалля у випадку укладення Петроградом сепаратного миру з центральними державами [21, с. 77, 79].

Цю ситуацію Д. Дарлінг представляє на карикатурі з промовистою назвою «Краще таки лікар, ніж гробар» (рис. 5). Росію, яка лежить на

До початку літа 1917 р. стала очевидно вся хиткість становища Тимчасового уряду, і хвилювання союзників з приводу можливості виходу Росії з війни лише посилились. Делегована США місія Е. Рута, який прибув до Росії в ранзі надзвичайного посла, мала на меті підбадьорити Тимчасовий уряд і спонукати його і далі виконувати свої воєнні зобов'язання.

Рис. 5. *Far better the doctor than the undertaker*
(Краще таки лікар, ніж гробар). 16.06.1917.

смертному одрі, всіма силами намагаються повернути до життя представники більшовицької фракції Петроградської ради. Однак ні Л. Троцький, ні одягнутий у костюм чаклуна і мага В. Ленін не здатні допомогти «хворій». Консиліум представників «Сердечної згоди» пропонує лікувати Росію «домашніми засобами», зокрема, вплинути на її позицію щодо продовження участі у війні шляхом загрози японської інтервенції на Далекому Сході. Відтак, Японія виступає у ролі лікаря, а Німеччина — гробаря (Вільгельма II). Цікаво, що в той час як представники Великої Британії, США, Франції, Японії та Німеччини, вочевидь, є впізнаваними для американського читача, то представники Росії — ні. Вони підписані власними іменами. Якщо постать Троцького має портретну схожість з прототипом, то Ленін виглядає радше як казковий персонаж. Це зайвий раз доводить, що пересічна публіка мало цікавилася російськими справами, і розраховувати, що без напису їй буде зрозуміло, хто це, художникові не міг.

Політична поляризація у Росії літа 1917 р. складала гнітюче враження на союзників. Провал на Південно-західному фронті, липнева спроба більшовиків здійснити державний переворот, зростання

авторитету генерала Л. Г. Корнілова і перспектива встановлення в країні бонапартистської диктатури робили Росію в очах Антанти все менш надійним і прогнозованим партнером. Та найбільший страх викликали перспективи приходу до влади вкрай лівих — більшовиків, які з липня 1917 р. почали підозрюватися у зв'язках з Німеччиною. На карикатурі кінця серпня 1917 р. Д. Дарлінг демонструє сприйняття американцями цілого комплексу тогочасних подій. Це і російський ведмідь, який зірвався з прив'язі (нестабільність політичної влади в країні); і більшовики, які близькі до того, щоби впасти з кінця гілки, на якій сидять (втеча Леніна в Розлив та арешт Троцького після липневих подій у Петрограді та перехід влади у

Рис. 6. *William is busy; he can't come now* (Вільгельм зайнятий, він не може прийти зараз). 26.08.1917.

Петроградській раді до рук есерів та меншовиків); і успіхи британського наступу при Іпрі, що змусили Вільгельма II рятуватися втечею; і пряма кореляція між Німеччиною і більшовиками, які співчують кайзеру.

Перестороги союзників цілком виправдалися після більшовицького перевороту 7 листопада 1917 р. Першою ж урядовою постановою нового уряду став Декрет про мир (8 листопада). Він пропонував сторонам конфлікту укласти тримісячне перемир'я, негайно почати переговори задля досягнення миру без анексій і контрибуцій, що гарантуватиме кожній нації право на самовизначення. Йшлося також про необхідність відмовитися від таємної дипломатії і опублікувати таємні договори. Декрет був відкинтий країнами Антанти, в тому числі США. Адже Росія все ще розглядалася ними як союзниця, денонсації відповідних договорів не було, а Декрет був схвалений і оприлюднений без жодних попередніх консультацій з союзними урядами. Загроза відходу Росії на піку війни ставила під удар становище Антанти і була здебільшого розцінена на Заході як віроломство і зрада. Заяву більшовиків також було витлумачено як бажання спровокувати невдоволення населення країн Антанти діями своїх урядів, а фактично — заклик до революції. Декрет вимагав не тільки припинення військових дій, але й негайної ліквідації колоніального відносини в усьому світі, що теж було неприйнятно, особливо для Великої Британії та Франції. То ж важко було очікувати, щоб у такий спосіб сформульовані пропозиції серйозно розглядалися урядами союзників.

До Вашингтона інформація про переворот у Петрограді надходила багатьма різними каналами, і не було докладено жодних зусиль, щоби скоординувати її й адекватно інформувати президента В. Вілсона. Відомості, якими володіла президентська адміністрація довший час були фрагментарними та плутаними. Не було жодної впевненості, що більшовики втримаються при владі [22, р. 75–76, 78, 80]. Втім слід погодитися з думкою авторитетного американського історика Ричарда Пайпса, що союзники мали вкрай неадекватну інформацію про внутрішню ситуацію в більшовицькій Росії, перш за все тому, що не мали до неї жодного інтересу. Їх дипломатичні місії не дуже добре справлялися зі своїми завданнями [23]

В особливо дражливішому становищі виявився посол США у Петрограді Д. Френсіс, який до лютого 1918 р. залишався у Росії без

акредитації. Цього разу Сполучені Штати не поспішали з визнанням нового уряду, хоча посол за участю військового аташе і підтримував з ним неофіційні контакти до початку грудня [24, р. 270–289]. У березні 1918 р., рятуючись від німецького наступу на Петроград, дипломатичні служби країн Антанти виїхали з міста. Їх переїзд до Москви більшовики зумовлювали необхідністю вручення вірчих грамот. До липня 1918 р. посольства перебували у провінційній Вологді, перетворивши її зі звичайного міста на дипломатичну столицю Росії. Дуайеном дипломатичного корпусу став Д. Френсіс. Втрата прямого контакту з місій з більшовицьким керівництвом остаточно унеможливила їх продуктивну діяльність. Потім іноземний дипломатичний корпус опинився в Архангельську і, зрештою, зовсім залишив Росію. Попри зусилля більшовицького уряду у цей час жодна з великих західних країн так і не визнала його [25, р. 212–213]. З боку США таке визнання сталося лише у 1933 р.

Уже в листопаді 1917 р. країни Антанти з огляду на нові політичні і стратегічні обставини у зв'язку з виходом Росії з війни ініціювали процес зміцнення співробітництва в межах коаліції. Ключовими питаннями стали належна координація воєнних планів, постачання фронтів, обмін розвідувальною інформацією, спільна пропагандистська політика тощо. 5 листопада 1917 р., після поразки італійської армії при Капоретто, в Рапалло була проведена міжсоюзницька конференція, на якій було створена Верховна воєнна рада Антанти. Вона стала головним координуючим органом антинімецької коаліції. До складу Ради увійшли глави урядів та генеральних штабів Великої Британії, Франції та Італії. Оскільки США на момент проведення конференції перебували у стані війни лише з Німеччиною, і вважалися лише союзником Антанти, то вони не були задіяні у політичних структурах, але надіслали до Ради постійного воєнного представника. Росія вже не брала участі в конференції і, відповідно, не мала у Раді своїх представників.

Дисонанс інтересів та неузгодженість планів союзників дуже добре репрезентовані на мал. 7. В. Вілсон, Д. Ллойд-Джордж та Р. Пуанкаре розмірковують, як змусити всі «музичні таланти» грати однакову музику. Постраждала, з вибитим оком, Росія вже просто імпровізує окремо від усього «оркестру».

Рис. 7. Plenty of talent. What they need is a director
(Повно талантів. Все, що їм потрібно, — це диригент). 20.11.1917.

Відмова країн Антанти пристати на більшовицький Декрет про мир прискорила початок переговорів між Росією та Німеччиною про укладення сепаратного миру. Уряд США виявився перед складним вибором. Невизнання більшовиків, які заявили про початок сепаратних переговорів з Німеччиною, могло бути виправдане лише впевненістю у тому, що вони будуть незабаром повалені. Однак чіткого уявлення, хто б міг це зробити, і які політичні сили слід підтримати не було.

Уже 17 листопада стало відомо, що попередня домовленість про укладення перемир'я досягнута, і в Брест-Литовськ почали з'їжджати делегації Центральних держав. 23 листопада країни Антанти нотою Л. Троцького були проінформовані про хід переговорів [26, с. 92. 100]. Карикатура, присвячена перспективам укладення сепаратного миру між Росією та Німеччиною (рис. 8), демонструє пересторогу щодо наївності нової більшовицької влади, яка піддавшись на солодкі обіцянки Берліна, може залишитись ні з чим. Сівши грати в покер за один стіл з хитрим і лукавим кайзером, російський «мужик» залишився голим і босим через шахрайство Вільгельма. Карикатурист виявився напрочуд передбачливим.

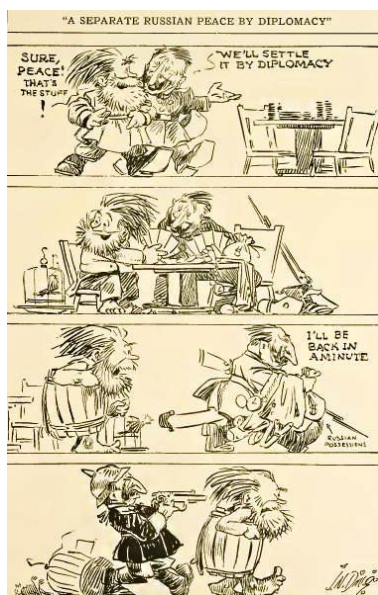

Рис. 8. *A separate Russian peace, by diplomacy*
(Російський сепаратний мир, шляхом дипломатії). 26.11.1917.

Підписання більшовиками Брест-Литовського мирного договору 3 березня 1918 р. і відмова радянського уряду від раніше укладених царом угод прискорила рішення союзників, в тому числі і США, щодо необхідності втручання у внутрішні справи Росії і силового повалення влади більшовиків. Ставка була зроблена спочатку на фінансову й моральну підтримку антибільшовицьких сил на півдні Росії (генералів М. В. Алексєєва і А. М. Каледіна), а потім — на інтервенцію в Росію під приводом відновлення Східного фронту [27, с. 44–50].

Наміри союзників використати для запобігання переходу Росії під контроль Німеччини відповідно настроєні сили на півдні і південному сході вимагали задіяння Сибірської залізниці — єдиного засобу комунікації, через який можна було встановити з ними контакт. Передбачалося, що трансибірську магістраль окунують японці. Це не зовсім відповідало інтересам США, які остерігалися посилення позицій Японії на Далекому Сході. Особливо гострою американо-японська конкуренція була у сфері завоювання китайського ринку, яке тривало ще з XIX ст. Втім політична та економічна кон'юнктура (значне погіршення становища на Східному фронті; повернення до Китаю

Сунь Ятсена і початок його активної діяльності в Кантоні, а потім у Шанхаї; залежність японської економіки від поставок американської сировини і обладнання) не дозволяла ні Японії, ні США повністю відмовитися від взаємної підтримки в цьому регіоні. Конгрес виключив Японію з числа країн, на які поширювалося ембарго на експорт стратегічних матеріалів зі США, схвалене влітку 1917 р. [28, с. 51–52].

Ні різниця в позиціях США та Японії щодо Китаю, ні вкорінені підозри і суперництво не стали на перешкоді до подальшого порозуміння. Піком співробітництва стала угода підписана 2 листопада 1917 р. держсекретарем Робертом Лансингом (Robert Lansing) та японським спеціальним посланником Ісії Кікудзіро, за якою Японія визнавала американську політику «відкритих дверей» у Китаї в обмін на визнання там власних особливих інтересів. І. Кікудзіро був переконаним прихильником зближення Японії та США і впродовж 1918–1919 років, будучи послом у Вашингтоні всіма силами намагався зменшити напруженість між державами, спровоковану японською інтервенцією на Далекому Сході [29, р. 111–118; 30, р. 77–78].

Остання була складовою частиною спільної інтервенції в Сибіру і на Далекому Сході за участю Великої Британії, Франції, Італії, Польщі, Чехословаччини, Китаю, США та Канади з метою підтримати сили «білих» у їх протистоянні більшовицькій владі. Основною причиною втручання було підписання 3 березня 1918 р. сепаратного Брест-Литовського мирного договору з Німеччиною і всі складнощі для становища союзників по Антанті, які воно спричинило. Сполучені Штати спочатку були налаштовані проти участі у цій акції Японії, остерігаючись її надмірного посилення на Далекому Сході. Однак Японія готова була вести активні дії і без узгодження з будь-ким, адже перспектива раз і назавжди покінчити з присутністю Росії в цьому регіоні і створити в Сибіру підконтрольну Японії буферну державу була дуже привабливою. Тож В. Вілсон, за наполяганням Р. Лансинга, хоча і без великого ентузіазму, погодився, що буде краще, якщо японці діятимуть, маючи мандат на владу в Сибіру від країн Антанти. Японські війська отримали право на окупацію Владивостока, Харбіна та зони Китайсько-Східної залізниці. За узгодженням з союзниками, і японські, й американські війська мали надати допомогу в евакуації з території Росії чехословацького військового корпусу. США повинні були також контролювати експлуатацію Транссибірської залізниці.

На рис. 9 Німеччина в популярному для антинімецької пропаганди того часу образі змія-гуна, у знаменитому пікельгельмі, пожирає Росію. Остання намагається врятуватися, відступаючи залізницею в Сибір. Там її вже очікує Японія, яка отримує вказівки від В. Вілсона бути обережною і не провокувати ускладнень із Росією.

Рис. 9. *Being careful not to hurt Russia's feelings*
(Дотримуючись обережності, щоб не зачепити почуття Росії). 09.03.1918.

Не надто успішними були спільні американо-японські дії на Далекому Сході і Сибіру і після початку інтервенції. Вони були сповнені обопільними страхами і підозрами щодо намірів і планів один одного. Після надання допомоги чехословакам японці відмовилися просуватися далі на захід від оз. Байкал для формування нового фронту разом з союзниками і робили ставку у своїх діях на генерала Г. М. Семенова, тоді як решта учасників — на адмірала О. Колчака. І такі незгоди продовжувалися аж до виведення більшості військ із регіону у 1922 р. [31, р. 38–39, 58–63].

Підсумовуючи, можемо констатувати, що візуальні репрезентації російських революцій 1917 р. Д. Н. Дарлінга цілком відповідали офіційній позиції уряду США щодо подій у Росії. Вітально-романтичні карикатури часу перших місяців лютневої революції демонстрували сподівання США, що Росія прямуватиме шляхом поглиблення демократичних перетворень і обере американську модель розвитку. Чітко

виявляється і власна позиція карикатуриста щодо необхідності вступу США у війну і виходу їх на широку міжнародну арену. Навесні — влітку 1917 р. у карикатурах наростає стурбованість зростанням політичного протистояння всередині країни, і з іншого боку, — проблемою продовження виконання Росією її союзницьких зобов'язань. Уже влітку перспектива приходу до влади більшовиків оцінювалася Д. Н. Дарлінгом із огляду на небезпеку можливого сепаратного російсько-німецького порозуміння. Після підписання Брест-Литовського договору Д. Н. Дарлінг переконливо демонструє його згубність не стільки для справи перемоги Антанти над Центральними державами, скільки для самої Росії, яка зав'язла в громадянській війні. Інтервенція держав 1918–1921 р. репрезентується як вимушена необхідність, що мала за мету допомогти відновити порядок у Росії і повернути її на шлях демократичного розвитку.

Джерела і література

1. Журавлева В.И. Понимание России в США: образы и мифы, 1881 — 1914. Москва: Издательский центр Российского гос. гуманитарного университета (РГГУ), 2012. 1141 с.
2. Там же.
3. Курилла И. И. Изучение истории международных отношений в социокультурном контексте // Новая и новейшая история. 2012. № 6. С. 65–74.
4. Lendt D. L. Ding: the life of Jay Norwood Darling. A Dissertation Submitted to the Graduate Faculty in Partial Fulfillment of The Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy. Iowa State University Of Science and Technology. Ames, Iowa, 1978. 363 p.
5. Ibid.
6. Ibid.
7. Ibid.
8. Darling Jay N. Aces and kings: cartoons from the Des Moines Register. Des Moines, Ia.: Register & Tribune, 1918. 92 p.
9. История США: в 4 т. Т 2. 1877-1918 / отв. ред. Г. П. Куропятник. Москва: Наука, 1985. 598 с.
10. Scott J. B. Economic Conference of the Allied Power // The American Journal of International Law. Vol. 10. No. 4 (Oct., 1916). Pp. 845–852.
11. The Making of the Economic Peace in The Treaty of Versailles: A Reassessment after 75 Years / ed. by Boemeke M. F., Feldman G. D.,

- Glaser E. Washington, D.C.: German Historical Institute; Cambridge, UK; New York, NY: Cambridge University Press, 1998. 674 p.
12. Юрченко Е. С. Демократия и война: русская революция в военно-политических планах Вашингтона в 1917 году // Вестник Челябинского государственного университета. 2009. № 38 (176). История. Вып. 37. С. 53–61.
  13. Wallach J. *Uneasy Coalition. The Entente Experience in World War I*. Westport: Greenwood Press, 1993. 192 p.
  14. Kennedy P. *The Rise and Fall of the Great Powers*. London: Unwin Hyman, 1988. 677 p.
  15. Ходнев А. С. Февральская революция 1917 года в России в контексте международных отношений // Ярославский педагогический вестник. 1997. № 3 // http://vestnik.yspu.org/releases/uchenue_praktikam/3_5/
  16. Wilson W. Address to a Joint Session of Congress Requesting a Declaration of War Against Germany. April 2, 1917 // <http://presidency.proxied.lsit.ucsb.edu/ws/index.php?pid=65366&st=&st1=>
  17. Francis D. R. *Russia from the American Embassy, April, 1916 — November, 1918*. New York: Charles Scribner's sons, 1921. 361 p.
  18. Марушкин Б. И. Американская политика по отношению к Советской России после Октябрьской революции в освещении буржуазной историографии США / Зарубежная литература об Октябрьской революции: Сборник статей / Под ред. акад. И. И. Минца. Москва: Изд-во Акад. наук СССР, 1961. С. 146–154.
  19. Kennan George F. *Soviet-American relations, 1917–1920*. Vol. 1. *Russia leaves the war*. Princeton: Princeton University Press, 1956. 544 p.
  20. Pipes R. *A concise history of the Russian Revolution*. New York: Knopf, 1995. 431 p.
  21. Павлов Д.Б. *Забытый союзник. Япония и Россия в 1914–1918 гг.* Москва: Вече, 2014. 168 с.
  22. Kennan George F. *Op. cit.*
  23. Пайпс Р. *Русская революция: В 3 кн. / Пер. с англ. Кн. 2: Большевики в борьбе за власть, 1917–1918*. Москва: «Захаров», 2005. 716 с. // http://royallib.com/read/payps_richard/russkaya_revolyutsiya_kniga_2_bolsheviki_v_borbe_zh_vlast_1917__1918.html#1323005
- Barnes H. *Standing on a volcano: the life and times of David Rowland Francis*. St. Louis: Missouri Historical Society Press in association with the Francis Press, 2001. 478 p.

24. Быков А. В. Посланники Запада: Из истории пребывания в Вологде дипломатов стран Антанты. Вологда: Издательство «Музея дипломатического корпуса», 2008. 24 с.
25. Francis D. R. Op. cit.
26. Уилер-Беннет Дж. Брестский мир. Победы и поражения советской дипломатии / Пер. с англ. Москва: ЗАО Центрполиграф, 2009. 215 с.
27. Юрченко Е. С. В. Вильсон и Белая Россия. Отношение правительства США к проблеме дипломатического признания и поддержки антибольшевистских правительств в России 1917–1920 гг. Хабаровск: Изд-во Тихоокеан. гос. ун-та, 2016. 160 с.
28. Там же.
29. Nish I. Japanese Foreign Policy 1869-1942: Kasumigaseki to Miyakezaka. Series: Foreign Policies of the Great Powers. Volume XI. London; New York: Routledge, 2002. 346 p.
30. Kawamura N. Turbulence in the Pacific: Japanese-U.S. relations during World War I. Westport, Conn.: Praeger, 2000. 173 p.
31. Moffat I.C.D. The allied intervention in Russia, 1918–1920: the diplomacy of chaos. Houndsmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2015. 317 p.

Наталія Нечаєва-Юрійчук

ВЕЛИКА ВІЙНА: ЗМІНИ У СУСПІЛЬНІЙ СВІДОМОСТІ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НОВОГО СВІТОПОРЯДКУ

Початок ХХІ століття ознаменував кардинальні зміни у світовому цивілізаційному розвитку. Широке впровадження новітніх інформаційних технологій поруч із прагненням окремих світових держав до геополітичного домінування змушують людство не лише по-новому поглянути на перспективи свого подальшого розвитку, але й більш прискіпливо поставитися до історичних уроків минулого, серед яких особливе місце посідає Перша світова війна. Мережеві революції, інформаційні війни, пропагандистські кампанії стали органічною складовою сучасного політичного буття. Однак варто відзначити, що інформаційний та психологічний вплив на населення з метою забезпечення військової мобілізації та політичної лояльності був вперше систематично та цілеспрямовано використаний саме під час війни